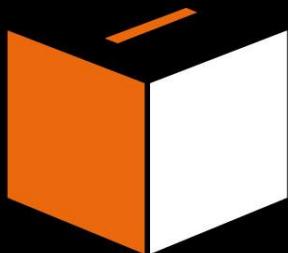

CRTA:

**PRELIMINARNI
IZVEŠTAJ O
MONITORINGU
IZBORNOG
DANA**

3. APRIL 2022.

IZBORI : 2022

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

*

PRELIMINARNI NALAZI	3
IZBORNO ZAKONODAVSTVO I ADMINISTRACIJA	5
NOVINE U IZBORNOM ZAKONODAVSTVU	5
BIRAČKA MESTA ZA GLASAČE SA KOSOVA	6
DOPIS GIK I NJEGOVO POVLAČENJE NEPOSREDNO PRE IZBORNOG DANA	6
OSNOVNI NALAZI DUGOROČNOG POSMATRANJA	7
ANALIZA PROCESA TOKOM IZBORNOG DANA	9
IZLAZNOST I REZULTATI	9
OTVARANJE BIRAČKIH MESTA	14
PROCES GLASANJA	17
PROCES ZATVARANJA BIRAČKIH MESTA I PREBROJAVANJE GLASOVA	18
RAD IZBORNE ADMINISTRACIJE TOKOM IZBORNOG DANA	19
GLASANJE BIRAČA SA KOSOVA	19
KAKO PRATIMO IZBORNI PROCES	21
PERIOD PRE IZBORNOG DANA	21
IZBORNI DAN	21
PERIOD NAKON IZBORNOG DANA	22
O CRTI	23

PRELIMINARNI NALAZI

Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije, izbori za predsednika Republike, kao i lokalni izbori u 13 jedinica lokalne samouprave, uključujući Beograd, održani su istovremeno 3. aprila 2022. godine. Parlamentarni i predsednički izbori organizovani su u Republici Srbiji kao jednoj izbornoj jedinici. Parlamentarni i lokalni izbori sprovedeni su primenom proporcionalnog izbornog sistema, a skupštinski mandati raspodeljuju se sistemom najvećeg količnika između kandidatskih lista koje su prešle izborni prag od 3 odsto svih važećih glasova. Predsednički izbori sprovedeni su primenom većinskog izbornog sistema, direktnim glasanjem za predsedničke kandidate.

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić raspisao je vanredne parlamentarne izbore 15. februara. Istog dana, predsednik Narodne skupštine Ivica Dačić raspisao je lokalne izbore, a zatim 2. marta i redovne predsedničke izbore.

Pravo glasa na parlamentarnim i predsedničkim izborima imalo je 6.502.307 građana i izbori su sprovedeni na 8.267 biračkih mesta¹, dok je u Beogradu 1.600.463 birača moglo da glasa na 1.170 biračkih mesta.

Posmatračka misija Crte posmatrala je parlamentarne, predsedničke i izbore za odbornike Skupštine grada Beograda na dva reprezentativna i slučajna uzorka veličine 500 biračkih mesta u Srbiji i 450 u Beogradu (bez inostranstva, zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i birača sa Kosova i Metohije). Na osnovu rezultata prikupljenih sa uzoraka biračkih mesta, na svim izborima zabeležena je veća izlaznost nego u prethodnim izbornim ciklusima: 58,7 odsto na parlamentarnim izborima (margin greške 0,9%), 58,6 odsto na predsedničkim (margin greške 0,9%), i 57,2 odsto na beogradskim (margin greške 0,5%).

Rezultati izbora na uzorku biračkih mesta pokazuju da je na parlamentarnim izborima prag od tri odsto prešlo sedam izbornih lista, a mandate će imati i četiri manjinske liste na koje se ne odnosi izborni prag, dok je dosadašnja vladajuća koalicija osvojila većinu od 250 mandata. Na predsedničkim izborima kandidat Aleksandar Vučić osvojio je apsolutnu većinu glasova, stoga neće biti održavanja drugog kruga izbora. Na izborima za skupštinu Grada Beograda, na osnovu rezultata sa uzorka, cenzus je prešlo sedam lista, a dosadašnja vladajuća koalicija imala bi 56 mandata, međutim, konačni ishodi izbora mogli bi da se promene nakon utvrđivanja rezultata na svim biračkim mestima i ponavljanja glasanja.

Preliminarni izveštaj o izbornom danu Posmatračke misije Crte zasniva se na informacijama prikupljenim od više od 3.000 akreditovanih kratkoročnih posmatrača i odnosi se prvenstveno na kvalitet procesa glasanja. Crtini posmatrači, obučeni po najvišim međunarodnom standardima, pratili su izborni dan od pripreme i otvaranja biračkih meta do njihovog zatvaranja i objavljivanja rezultata glasanja na posmatranim biračkim mestima. Osim posmatranja unutar biračkih mesta, deo posmatrača bio je raspoređen u mobilne timove koji su pratili dešavanja ispred i u okolini biračkih mesta.

¹ U okviru ukupnog broja od 8.267 biračkih mesta, u Beogradu je otvoreno 1.170, u inostranstvu 77, u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija 29, a za birače sa Kosova 46 biračkih mesta.

Glavni zaključak Crtine preliminarne analize pokazuje da su izbori na većini biračkih mesta protekli u skladu sa zakonima i procedurama, ali i u atmosferi punoj tenzija koje su povremeno eskalirale u fizičko nasilje, uz manifestovanu nespremnost biračkih odbora da na kvalitetan način organizuju i sprovedu glasanje na biračkim mestima.

Izrazito loše organizovan i napet izborni dan bio je očekivan ishod kontinuiranog urušavanja integriteta izbornog procesa u celini, obeleženog jačanjem i usavršavanjem različitih vidova izborne korupcije i ugrožavanja biračkih prava građana u periodu pre i tokom izborne kampanje. Najveća šteta po kvalitet izbora načinjena je pre izbornog dana, u negativnoj synergiji vladajućih partija koje su podršku sticale nedemokratskim sredstvima, nerada institucija na zaštitu zakona i javnog interesa i neprofesionalnosti većeg dela najuticajnijih medija.

Kvalitet izbornog procesa ugrožen je i izmenama izbornog zakonodavstva koje su donete nepuna dva meseca pre održavanja izbora, usled čega nije bilo dovoljno vremena da se svi izborni učesnici, a prvenstveno izborna administracija, adekvatno obuče i pripreme za sprovođenje izbora. Novi zakoni uneli su tektonske izmene u višedecenijsku praksu sprovođenja izbora, a tajming njihovog usvajanja u suprotnosti je s postojećim međunarodnim standardima i dobrom praksom. Neadekvatna organizacija i propusti u radu biračkih odbora posledica su, između ostalog, načina i vremenskog okvira u kojem su izmenjeni ključni izborni zakoni, na šta je Crta je u više navrata ukazivala².

Tokom izbornog dana na po 5 odsto biračkih mesta u Srbiji i u Beogradu zabeleženo je kontinuirano ponavljanje grubih kršenja pravila, čime je ozbiljno ugrožen integritet izbornog dana na tim mestima. Međutim, rasprostranjenost nepravilnosti nije mogao da utiče na konačne ishode izbora u Srbiji i Beogradu, odnosno broj glasova sa tih biračkih mesta nije uticao na izglede lista da pređu ili ostanu ispod izbornog praga, odnosno da osvoje različit broj mandata.

Tokom izbornog dana, uočena je nespremnost biračkih odbora da u punoj meri obezbede da se glasanje odvija u skladu s procedurama. Najčešće beležena nepravilnost bilo je vođenje paralelnih evidencija birača unutar i oko biračkih mesta, a zatim i: narušavanje tajnosti glasanja, snimanje dešavanja i prisustvo neovlašćenih lica na biračkom mestu. Takođe, zabeležene su i povrede procedura za glasanje van biračkog mesta (glasanje "od kuće").

Tokom dana na pojedninim biračkim mestima dolazilo je do gužvi i redova birača ispred biračkih mesta. Crtini posmatrači zabeleželi su i slučajevе da je biračima, koji su čekali u redu da glasaju, onemogućeno da glasaju iako su se na biračkim mestima našli u 20 časova.

Organizovano dovoženje birača, okupljanje ljudi oko biračkog mesta uz navode o kupovini glasova ili tzv. bugarskom vozu, neke su od pojava koje su Crtini posmatrači zabeleželi na terenu. U unutrašnjosti Srbije, češće nego u Beogradu, posmatrači su primećivali vozila koja su kružila oko biračkih mesta. Posmatračka misija Crte podnela je sedam prijava policiji, i to zbog pet slučajeva kupovine glasova i dva slučaja „bugarskog voza“.

² [Crtini komentari na nacrte novih izbornih zakona](#)

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Posmatrači Crte su širom Srbije zabeležili više slučajeva fizičkog i verbalnog nasilja na biračkim mestima i u njihovoј okolini, a dobili su informacije i o nizu drugih nasilnih incidenata. Zabeleženi su i slučajevi zastrašivanja i verbalnih uvreda koje su posmatračima Crte upućivali članovi biračkih odbora (na pet biračkih mesta) i nepoznata lica ispred biračkih mesta (na tri biračka mesta).

Gotovo da je u potpunosti ponovljena situacija sa referenduma 2022. godine u kojoj birači sa Kosova nisu imali jednake uslove da ostvare pravo glasa kao drugi građani Srbije. Na 46 biračkih mesta posebno pripremljenih za te birače proces glasanja je bio izrazito loše organizovan. Gužve su bile takve da se povremeno na biračkim mestima nalazilo i više desetina birača, čime je narušena tajnost glasanja, a zabeležen je i niz drugih nepravilnosti: nekorišćenje UV lampe i spreja, vođenje paralelnih evidencija, glasanje u ime drugih birača, prisustvo neovlašćenih lica. Veći broj birača je na birališta organizovano dovožen autobusima, a bilo je i slučajeva kolabiranja tokom čekanja u redovima.

IZBORNO ZAKONODAVSTVO I ADMINISTRACIJA

NOVINE U IZBORNOM ZAKONODAVSTVU

Vlada je 30. septembra 2021. godine osnovala radnu grupu čiji je zadatak bio da predloži nove tekstove zakona kojima se uređuje izborni proces: Zakona o izboru narodnih poslanika, Zakona o izboru predsednika republike, Zakona o lokalnim izborima, Zakona o izmeni zakona o sprečavanju korupcije i Zakona o finansiranju političkih aktivnosti. U narednom koraku organizovane su četiri javne rasprave za svaki od navedenih zakona, a poslednja javna rasprava je okončana 13. decembra 2021. godine.

Najbitnije promene koje je predlagač usvojio nakon javnih rasprava tiču se rešenja kojima se menja broj predstavnika u Republičkoj izbornoj komisiji (RIK) - tačnije broj zamenika članova koje ovlašćeni predlagači mogu da predlože. Prihvaćena je i procedura po kojoj će uništavanju viška izbornog materijala prisustvovati predstavnici RIK koje su predložila minimum tri različita predlagača, od kojih je najmanje jedan iz opozicije. Takođe, propisano je i da se zahtev za kontrolu zapisnika po uzorku može podneti u roku od 48 časova, što je duplo više od prvobitno predviđenih 24 časa. Nakon javnih rasprava odustalo se i od nadležnosti viših sudova kada je reč o lokalnim izborima, a žreb je zadržan kao način određivanja redosleda predsedničkih kandidata.

Pošto su usvojeni u Narodnoj skupštini, predsednik Republike je navedene zakone ukazom proglašio 7. februara 2022. godine, svega osam dana pre raspisivanja izbora. Tako je izborna administracija imala samo 54 dana da se prilagodi značajnim promenama koje su ovi zakoni doneli, te da izbore organizuje na bitno drugačiji način.

Poseban izazov predstavljal je uvođenje lokalnih izbornih komisija (LIK), koje je dovelo do mnoštva nepravilnosti u radu izbornih organa i u velikoj meri snizilo kvalitet izbornog procesa. S obzirom na izuzetno kratke rokove, članovi lokalnih izbornih komisija imali su malo vremena da se upoznaju s propisima.

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Najvažnije izmene izbornih zakona u 2022. godini možete videti [ovde](#).

BIRAČKA MESTA ZA GLASAČE SA KOSOVA

Kancelarija za Kosovo i Metohiju (KiM) je 24. marta dopisom obavestila RIK da privremene upravne institucije u Prištini ne dozvoljavaju organizovanje izbora na teritoriji autonomne pokrajine. RIK-u je predloženo donošenje odluke koja će omogućiti da građani Republike Srbije, koji žive na prostoru KiM, ipak iskoriste biračko pravo.

Na 45. sednici RIK lokalne uprave opština Bujanovac, Kuršumlija, Raška i Tutin su dobile zadatak da organizuju izbore za grad Priština i opštine Gnjilane, Gora, Kosovska Mitrovica i Peć. Preciznije, opštine u centralnoj Srbiji zadužene su da organima uprave navedenih opština sa KiM obezbede prostor i druge neophodne uslove za sprovođenje izbora.

Odlučeno je da se odrede posebna biračka mesta za glasače sa KiM, kao i da će RIK dostavili LIK predlog članova i zamenika stalnog i proširenog sastava biračkih odbora na tim mestima. Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave je dobilo zadatak da RIK dostavi potrebne izvode iz Jedinstvenog biračkog spiska.

DOPIS GIK I NJEGOVO POVLAČENJE NEPOSREDNO PRE IZBORNOG DANA

Zakon o izboru narodnih poslanika u članu 90 propisuje način na koji prostorija za glasanje mora biti uređena, uključujući i jasno propisan redosled radnji koje se obavljaju tokom glasanja. Bliža pravila za uređenje prostorije za glasanje propisana su Uputstvom o načinu uređivanja biračkog mesta i prostorije za glasanje. O uređenju biračkih mesta staraju se lokalna izborna komisija, birački odbor i opštinska, odnosno gradska uprava.

Međutim, predsednik RIK je svega par dana pre održavanja izbora dopisom obavestio sve lokalne izborne komisije da se promena rasporeda navedenih mesta, u odnosu na raspored propisan Uputstvom o načinu uređivanja biračkog mesta i prostorije za glasanje, neće smatrati povredom procedure glasanja na tom biračkom mestu. Taj postupak je uneo zabunu i doveo do derogiranja normi određenih zakonom i podzakonskim aktom, i to bez ikakvog pravnog osnova.

Tako je, svega dan nakon dopisa predsednika RIK, predsednik Gradske izborne komisije uputio dopis svim lokalnim izbornim komisijama u gradskim opštinama Grada Beograda, preporuku o uređenju prostorije za glasanje. Tom preporukom je eksplicitno naveden drugačiji raspored od onog propisanog članom 90. Iako je navedeni dopis predsednika GIK Grada Beograda pravno neobavezujući, postupilo se suprotno imerativnim normama zakona. Nakon sednice RIK održane 1. aprila i mnogobrojnih kritika članova i zamenika članova na navedene dopise, predsednik GIK je dana 2. aprila uputio novi dopis svim lokalnim izbornim komisijama u gradskim opštinama

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Grada Beograda, kojim je povukao svoj prethodni dopis. Ipak, pomenuti dopisi u poslednji čas i zabuna koju su izazvali, naneli su štetu sprovođenju izbora.

OSNOVNI NALAZI DUGOROČNOG POSMATRANJA

Posmatračka misija Crte sprovedla je dugoročno posmatranje izbora kako bi, na osnovu prikupljenih informacija o relevantnim dešavanjima i izbornim uslovima u periodu koji je prethodio izbornom danu, procenila kvalitet izbornog procesa iz ugla atmosfere u kojoj su izbori raspisani.

Preliminarni izveštaj³ Posmatračke misije Crte o kvalitetu izborne kampanje pokazao je da institucije koje su nadležne za sprovođenje zakona i zaštitu biračkog prava nisu u dovoljnoj meri štitile javni interes, niti doprinele većem poštovanju standarda za slobodne i demokratske izbore. Institucije koje su reagovale na kršenja zakona tokom kampanje nisu uticale na promenu ponašanja onih izbornih aktera koji su zloupotrebljavali institucionalne prednosti u izbornoj trci.

Izbornu atmosferu oblikovala su i dešavanja pre zvaničnog početka kampanje, poput protivzakonitog uticaja na volju birača, što je praksa koja je tokom kampanje intenzivirana. Gotovo svaka deseta politička aktivnost koju su zabeležili posmatrači imala je crte klijentelizma, odnosno direktnе ili indirektnе kupovine glasova, pokazuju nalazi Crtinog dugoročnog posmatranja izbora 2022⁴.

Obim zabeleženih pritisaka na birače, kroz prinudu izastrašivanje, ili u obliku kupovine glasova, pokazuje da su tokom izborne kampanje biračko pravo i sloboda izbora bili ugroženi za određene grupe stanovništva u Srbiji. Svi slučajevi pritisaka koje su Crtini dugoročni posmatrači zabeležili povezani su isključivo s vladajućim strankama, a većina i sa institucijama državnog sistema.

Praksa zloupotrebe državnih institucija, koju su Crtini posmatrači registrovali i u periodu pre zvaničnog početka kampanje⁵, nastavljena je i tokom izborne kampanje. Izrazita sklonost predstavnika vlasti da državne institucije koriste kao kanal za obezbeđivanje podrške svojoj stranci dovela je do daljeg zamagljivanja granice između državnog i partijskog interesa, čemu su bitno doprinosili i najuticajniji mediji.

Umesto takmičenja politikama i programima, izbornu kampanju je obeležila izraženija zloupotreba institucija, njihovih resursa, identiteta i usluga koje pružaju nego što je to bio slučaj u ranijim izbornim procesima. Posmatranje je pokazalo da institucije državnog sistema predstavljaju dominantan kanal za vršenje političkog uticaja na građane metodom ucene i nagrade, ali je dovelo i do ozbiljnih navoda o neovlašćenom pristupu ličnim podacima građana koje politički akteri dobijaju kroz institucije.

³ Crtta: [Drugi preliminarni izveštaj o izbornoj kampanji](#)

⁴ Crtta: [Izborna kampanja u lošijim uslovima nego 2020.](#)

⁵ Crtta: [Izbori 2022: Kampanja pre kampanje](#)

Pritiscima su najviše bili izloženi zaposleni u javnom sektoru, kao i manjinske i socio-ekonomski ugrožene grupe, pre svega građani romske nacionalnosti. Ta grupa je bila izložena čak i oblicima suspendovanja građanskih prava uoči izbora (slučajevi u kojima stranački aktivisti zadržavaju lične karte građana romske nacionalnosti do dana glasanja), kao i pretnjama, zastrašivanjima pa čak i fizičkom nasilju.

U kampanji su zabeležene i česte promotivne aktivnosti koje su vladajuće stranke sprovodile zajednički s komunalnim službama. Pretposlednju nedelju kampanje obeležilo je i korišćenje grba i zastave države Srbije na uniformnoj odeći aktivista vladajuće Srpske napredne stranke u različitim mestima u Srbiji, što je građane moglo dovesti u zabludu da stranački aktivisti predstavljaju državne organe ili službe.

Ozbiljni navodi o falsifikovanju potpisa birača u procesu kandidovanja, koje je jednoj od izbornih lista obezbedilo mesto na glasačkom listiću, kao i navodi o manipulacijama biračkim spiskom, dodatno su doprineli urušavanju poverenja građana u integritet izbornog procesa. Obaveštenja o glasanju su i u ovom izbornom procesu izazivala konfuziju među građanima, jačajući sumnje u tačnost biračkog spiska, na šta je izostala pravovremena i primerena reakcija nadležnog ministarstva.

Period koji je prethodio zvaničnom početku kampanje može se okarakterisati kao period u kojem političkog pluralizma gotovo da nije ni bilo⁶ u medijima. Međutim, po podacima Posmatračke misije Crte⁷, tokom izborne kampanje došlo je do promene u trendu zastupljenosti i načinu izveštavanja o opozicionim izbornim akterima (sa 15 odsto vremena u periodu pre kampanje, na 36 odsto u toku izborne kampanje).

Porast zastupljenosti opozicije nastao je kao rezultat uvođenja obaveznih izbornih blokova u programima televizija s nacionalnom pokrivenošću. Rezultati pokazuju i da su redovni segmenti informativnih programa tih emitera bili dominatno opredeljeni za predstavnike vlasti (75 odsto), dok su za predstavnike opozicije bili namenjeni specijalni izborni delovi programa (94 odsto).

Iako je došlo do kvantitativnih promena u zastupljenosti izbornih aktera, tonalitet izveštavanja o akterima vlasti je ostao nepromenjen u odnosu na period pre početka kampanje. Tokom izborne kampanje, predstavnici vlasti su u najvećem delu vremena bili predstavljeni neutralno (73 odsto), zatim pozitivno (24 odsto) i u zanemarljivoj meri negativno (3 odsto). S druge strane, došlo je do rasta vremena u kojem je o opoziciji izveštavano u neutralnom (sa, u proseku, 59 na 73 odsto) i pozitivnom tonu (sa, u proseku, 4 na 12 odsto), dok se smanjilo vreme njihovog predstavljanja u negativnom tonu (sa, u proseku, 36 na 14 odsto). Imajući u vidu kratko trajanje izborne kampanje, kao i činjenicu da je predstavnicima opozicije bio opredeljen deo programa za koji je publika manje

⁶ Posmatračka misija Crte, [Izbori 2022 - Kampanja pre kampanje - Izveštaj za period oktobar 2021 - februar 2022](#).

⁷ Crta je metodologijom monitoringa medija, u periodu od 1. oktobra 2021. do 4. marta 2022. godine obuhvatila preko 370 sati programa posvećenog izbornim akterima u udarnom terminu (prošireni prime-time u periodu od 17.30 do ponoći) na svim televizijama sa nacionalnom pokrivenošću (RTS, TV Pink, TV Prva, TV Happy i TV B92). Više o Crtnoj metodologiji monitoringa medija možete pročitati ovde: <https://link.crta.rs/3c>

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

zainteresovana, evidentirane promene nisu bile dovoljne da ponište višemesečno favorizovanje stranaka vlasti u odnosu na opozicione izborne aktere.

Aleksandru Vučiću je u oba svojstva, kao predsedniku Srbije i predsedniku Srpske napredne stranke, bilo posvećeno 74 odsto vremena namenjenog predsedničkim kandidatima. Svi predsednički kandidati su predstavljeni najčešće neutralno, pa pozitivno, uz izuzetak Zdravka Ponoša koji je imao najviše neutralnih (52 odsto), pa negativnih predstavljanja (39 odsto).

ANALIZA PROCESA TOKOM IZBORNOG DANA

IZLAZNOST I REZULTATI

Redovni predsednički izbori u Srbiji, redovni lokalni izbori u 13 jedinica lokalne samouprave, uključujući i Beograd, i vanredni parlamentarni izbori održani su 3. aprila 2022. godine.

Na parlamentarnim i predsedničkim izborima pravo glasa imalo je 6.502.307 birača na ukupno 8.267 biračkih mesta dok je na beogradskim izborima pravo glasa imalo 1.600.463 birača, na 1.170 biračkih mesta.

Na osnovu rezultata prikupljenih sa biračkih mesta iz slučajnog i reprezentativnog uzorka (500 biračkih mesta u Srbiji i 450 u Beogradu, bez inostranstva, zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i birača sa Kosova), na svim izborima zabeležena je veća izlaznost nego u prethodnim izbornim ciklusima.

Na parlamentarnim izborima zabeležena je izlaznost od 58,7 odsto (margin greške 0,9%) što je za dva procentna poena više u odnosu na parlamentarne izbore 2016. godine i čak za 9,7 procentnih poena više nego 2020. godine (kada je deo opozicionih stranaka bojkotovao izbore).

Na predsedničkim izborima, takođe, je zabeležena veća izlaznost nego na prethodnim predsedničkim 2017. godine i to za 4,2 procentna poena i iznosi 58,6 odsto (margin greške 0,9%).

Na beogradske izbore izašlo je gotovo 100 hiljada birača više nego 2018. godine kada su održani poslednji gradski izbori. Izlaznost od 57,2 odsto (margin greške 0,5%) je za 6,2 procenta poena više nego 2018. godine.

IZBORI: 2022

IZLAZNOST

PREDSEDNIČKI 2017

54.4%

GR: 1%

PARLAMENTARNI 2016

56.7%

GR: 1.1%

PARLAMENTARNI 2020

49%

GR: 1.2%

BEOGRADSKI 2018

51%

GR: 0.4%

Crtanje preseke o izlaznosti dobijala od posmatrača četiri puta tokom dana - u 10h, 13h, 16h i 19h. U vremenskim presecima kada je Republička izborna komisija objavljivala izlaznost (9,6 odsto u 10h i 41,6 odsto u 16h) ti podaci bili su unutar margine greške podataka sa uzorka Crte.

PARLAMENTARNI IZBORI: 2022

IZLAZNOST TOKOM IZBORNOG DANA

do 10h

10%

do 13h

26.7%

do 16h

42.4%

do 19h

55.1%

Ukupna
izlaznost

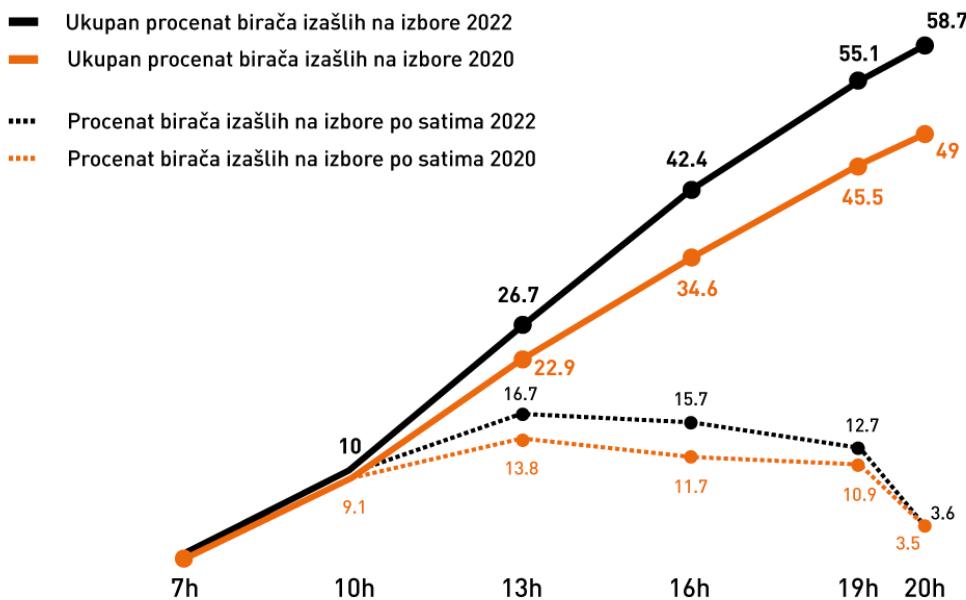
58.7%

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Najveća izlaznost tokom izbornog dana zabeležena je u periodu između 10 i 13 časova. U ovom periodu na birališta je izašlo 16,7 odsto građana.

U prvom delu dana, do 10 časova, nije bilo značajne razlike u izlaznosti u odnosu na parlamentarne izbore 2020. godine. Do veće razlike došlo je u periodu između 10 i 19 časova, kada je na glasanje izašlo oko devet odsto građana više nego 2020. godine. U poslednjih sat vremena i 2020. i 2022. godine izašlo je oko 3,5 odsto građana.

PARLAMENTARNI IZBORI 2022

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Na parlamentarnim izborima učestvovalo je ukupno 19 lista, a cenzus je prešlo ukupno 11 (sedam većinskih i četiri manjinske - mađarska, dve bošnjačke i hrvatsko-rusinska koalicija).

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Na predsedničkim izborima kandidat Aleksandar Vučić osvojio je absolutnu većinu glasova, tako da drugi krug izbora neće biti održan.

PREDSEDNIČKI IZBORI: 2022

REZULTATI

100% OBRAĐENOG UZORKA

1. Aleksandar Vučić	57.8%	GR: 1.5%
2. Zdravko Ponoš	19%	GR: 1.3%
3. Miloš Jovanović	5.9%	GR: 0.3%
4. Boško Obradović	4.4%	GR: 0.2%
5. Milica Đurđević Stamenkovski	4.3%	GR: 0.2%
6. Biljana Stojković	3.2%	GR: 0.2%
7. Branka Stamenković	2.1%	GR: 0.2%
8. Miša Vacić	0.9%	GR: 0.1%
NEVAŽEĆI LISTIĆI	2.4%	GR: 0.1%
IZLAZNOST	58.6%	GR: 0.9%

Na izborima za skupštinu Grada Beograda učestvovalo je ukupno 12 izbornih lista, a na osnovu preliminarnih rezultata, cenzus je prešlo njih sedam.

BEOGRADSKI IZBORI:2022

REZULTATI

100% OBRAĐENOG UZORKA

1. Aleksandar Vučić - Zajedno možemo sve	38.1%	GR: 0.8%
2. Vladeta Janković - Ujedinjeni za pobedu Beograda	21.4%	GR: 0.7%
3. Moramo	10.8%	GR: 0.4%
4. Ivica Dačić - SPS, JS	7%	GR: 0.2%
5. Miloš Jovanović - Nada za Beograd	6.3%	GR: 0.1%
6. Srpska stranka Zavetnici	3.5%	GR: 0.1%
7. Boško Obradović - Dveri/POKS	3.4%	GR: 0.1%
8. Duško Vujošević - Ajmo ljudi	2.8%	GR: 0.1%
9. Suverenisti - DJB, NS, ŽZS	2.2%	GR: 0.1%
10. Vojislav Šešelj - SRS	1.6%	GR: 0.1%
11. Nemanja Šarović - za sav normalan svet	0.6%	GR: 0.1%
12. Ruski manjinski savez	0.4%	GR: 0.1%
NEVAŽEĆI LISTIĆI	2.1%	GR: 0.1%
IZLAZNOST	57.2%	GR: 0.5%

OTVARANJE BIRAČKIH MESTA

Tokom izbornog dana uočena je nespremnost biračkih odbora da u punoj meri obezbede da se proces glasanja odvija u skladu s procedurama. Dopis predsednika GIK, kojim je lokalnim

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

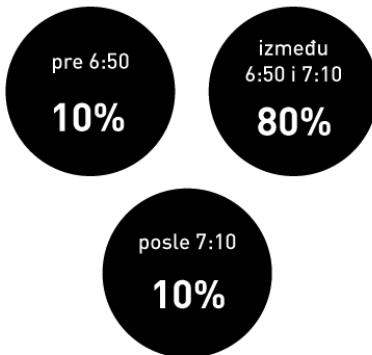
izbornim komisijama u gradskim opštinama Beograda upućena preporuka o uređenju prostorije za glasanje, povučen je nakon mnogobrojnih kritika samo jedan dan pre izbornog dana, što je unelo zabunu i dodatno nanelo štetu sproveđenju izbora.

Skoro 10 odsto biračkih mesta u Srbiji i Beogradu kasnilo je s otvaranjem, ali su nakon početnog kašnjena sva biračka mesta otvorena.

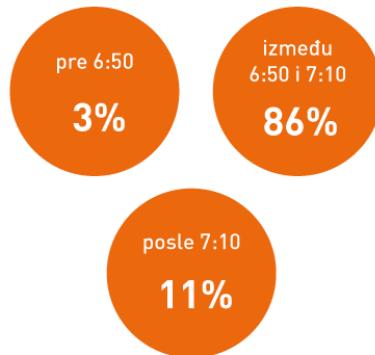
IZBORI: 2022

Kada su otvorena biračka mesta?

PREDSEDNIČKI I PARLAMENTARNI

BEogradski

Na republičkim izborima, više od polovine biračkih mesta nije bilo dostupno osobama sa invaliditetom (55 odsto). Na nivou Beograda nešto više biračkih mesta je bilo bolje opremljeno i dostupno osobama sa invaliditetom.

IZBORI: 2022

Biračka mesta dostupna osobama sa invaliditetom

PREDSEDNIČKI I PARLAMENTARNI

BEOGRADSKI

Na znatnom broju biračkih mesta u Srbiji (17 odsto na nivou Srbije i 19 odsto u Beogradu) prilikom otvaranja biračkih mesta nisu bili prisutni svi članovi biračkih odbora. Na nivou Srbije, osam odsto biračkih mesta nije bilo pripremljeno u skladu s procedurama, dok je na teritoriji Beograda taj procenat bio pet odsto. Vreća s izbornim materijalom nije bila osigurana zatvornicom prilikom prijema na dva odsto biračkih mesta, kako u Srbiji tako i u Beogradu, dok na tri odsto biračkih mesta u Srbiji i na dva odsto u Beogradu glasačka kutija nije bila zapečaćena, kontrolni listić nije pokazan prvom biraču ili nije ubačen u kutiju.

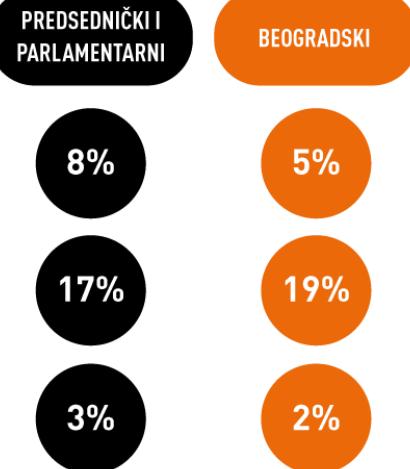
IZBORI: 2022

PREDSEDNIČKI I PARLAMENTARNI

Biračka mesta koja nisu pripremljena u skladu sa propisanim procedurama

BEOGRADSKI

Biračka mesta na kojima prilikom otvaranja nisu bili prisutni svi članovi biračkog odbora

PROCES GLASANJA

Preliminarna analiza pokazuje da su **izbori na većini biračkih mesta protekli u skladu sa zakonima i procedurama, ali i u atmosferi punoj tenzija koje su povremeno eskalirale u fizičko nasilje, uz manifestovanu nespremnost biračkih odbora da na kvalitetan način organizuju i sprovedu glasanje na biračkim mestima.** Izrazito loše organizovan i napet izborni dan bio je očekivan ishod kontinuiranog urušavanja integriteta izbornog procesa u celini, o čemu svedoči brojnost, težina i teritorijalna rasprostranjenost nepravilnosti zabeleženih na 5 odsto biračkih mesta u Beogradu i pet odsto biračkih mesta u Srbiji.

IZBORI 2022

Biračka mesta na kojima su
zabeležene ozbiljne nepravilnosti

SRBIJA

BEOGRAD

Tokom dana procenat zabeleženih nepravilnosti se menjao, budući da su posmatrači kontinuirano izveštavali, a Pravni tim Crte pratio tok prijavljenih nepravilnosti. Na kraju izbornog dana, utvrđeno je da je na oba uzorka, i u Beogradu i na teritoriji Srbije, zabeleženo po pet odsto biračkih mesta sa ozbiljnim nepravilnostima i incidentima, čime nije pređena granica regularnosti izbora u celini. Tačnije, broj i intenzitet zabeleženih nepravilnosti na ovim biračkim mestima na kraju dana nije uticao na konačni ishod izbora ni na jednom nivou.

Procenat biračkih mesta s ozbiljnim nepravilnostima i incidentima je nešto veći u poređenju sa glasanjem na referendumu 2022. i na parlamentarnim izborima 2016 (četiri odsto), kao i na predsedničkim izborima 2017 (tri odsto), ali je manji nego procenat na parlamentarnim izborima 2020 (8-10 odsto) i beogradskim izborima 2018. godine (osam odsto). Na preostalim biračkim mestima izborni dan je protekao uglavnom u skladu sa zakonskim okvirom, uz sporadične nepravilnosti.

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Jedna od najčešće zabeleženih nepravilnosti tokom izbornog dana je vođenje paralelnih evidencija birača unutar biračkih mesta, koje je i u Srbiji i u Beogradu zabeleženo na 11 odsto biračkih mesta. Povreda tajnosti glasanja je u Srbiji zabeležena na 14 odsto, dok je Beogradu ova povreda zabeležena na sedam odsto biračkih mesta. Članovi biračkih odbora ili birači su snimali dešavanja na devet odsto biračkih mesta u Srbiji i na šest odsto mesta u Beogradu. Prisustvo trećih lica, neovlašćenih da prisustvuju procesu glasanja, zabeleženo je na šest odsto biračkih mesta u Beogradu, dok je u Srbiji to bio slučaj na četiri odsto biračkih mesta.

Kao još jedna od najčešće zabeleženih nepravilnosti ističe se i povreda procedura za glasanje van biračkog mesta (glasanje „od kuće“), što je u Srbiji zabeleženo na 12 odsto biračkih mesta, dok je u Beogradu to bio slučaj na 10 odsto mesta.

Na atmosferu izbornog dana uticalo je prisustvo vozila koja su kružila oko biračkih mesta, što je je naročito bilo primetno u unutrašnjosti Srbije, na osam odsto biračkih mesta, dok je u Beogradu to bio slučaj na dva odsto mesta. Organizovano dovođenje birača zabeleženo je na četiri odsto biračkih mesta u Srbiji, odnosno na dva odsto biračkih mesta u Beogradu. Okupljanje ljudi oko biračkih mesta, uz navode o kupovini glasova ili tzv. bugarskom vozu, prijavljeno je na četiri odsto biračkih mesta u Srbiji, kao i na četiri odsto biračkih mesta u Beogradu.

Zabeleženi su i slučajevi zastrašivanja i verbalnih uvreda koje su posmatračima Crte upućivali članovi biračkih odbora (na pet biračkih mesta) i nepoznata lica ispred biračkih mesta (na tri biračka mesta). Zabeleženo je da je na posmatrače Crte birački odbor takođe vršio pritisak tako što ih je sprečavao ili primoravao da potpišu zapisnik o posmatračima, i to na devet biračkih mesta u Beogradu, odnosno na 15 biračkih mesta u Srbiji koje je Crta posmatrala.

Domaći ili strani posmatrači bili su prisutni na 18 odsto biračkih mesta u Srbiji, a čak na 85 odsto biračkih mesta u Beogradu.

PROCES ZATVARANJA BIRAČKIH MESTA I PREBROJAVANJE GLASOVA

U toku dana zabeležene su gužve na biračkim mestima širom Srbije, posebno u većim gradovima. Razlog tome bilo je održavanje izbora na više nivoa, kao i nedovoljna organizovanost biračkih odbora na nekim mestima, naročito uzimajući u obzir visoku izlaznost. U 20 časova, u vreme predviđeno za kraj glasanja, na 11 odsto biračkih mesta u Srbiji bilo je građana koji su hteli da glasaju, što im nije omogućeno skoro na polovini od tih birališta. U Beogradu je na 27 odsto biračkih mesta u 20 sati bilo još birača koji su hteli da glasaju, a to pravo im je uskraćeno na 12 odsto biračkih mesta.

IZBORI: 2022

Biračka mesta na kojima je u 20 sati još bilo birača

SRBIJA

11%

Biračka mesta na kojima biračima, koji su čekali u redu u 20 sati, nije dozvoljeno da glasaju

BEOGRAD

27%

5.5%

12%

RAD IZBORNE ADMINISTRACIJE TOKOM IZBORNOG DANA

Na izborni dan, RIK je održao šest redovnih konferencija za medije na kojima su saopštavani podaci o izlaznosti. Koordinatori RIK su bili raspoređeni po regionima kako bi pružili tehničku podršku lokalnim izbornim komisijama i biračkim odborima. Kao novina je uvedeno i praćenje izlaznosti u realnom vremenu. Takođe, za razliku od prethodnih izbora, RIK se na dan izbora nije oglašavao o rezultatima izbora odmah po zatvaranju biračkih mesta. Naime, novim Zakonom o izboru narodnih poslanika, usvojenim u februaru 2022. godine, propisano je da RIK preliminarne rezultate objavljuje u roku od 24 časa od zatvaranja biračkih mesta. Iako RIK nije izašao iz okvira zakona, javnost nije bila adekvatno upoznata sa novim zakonskim obavezama, usled čega je izostanak obraćanja RIK-a javnosti u izbornoj noći izazvao burne reakcije i produbio nepoverenje građana u rad tela zaduženog za sprovođenje izbora.

GLASANJE BIRAČA SA KOSOVA

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

Kao što se već dogodilo sa referendumom o ustavnim promenama, vlasti u Prištini nisu dozvolile sprovođenje izbora na teritoriji Kosova, te je RIK doneo odluku da za 93.527 birača sa Kosova bude omogućeno da glasaju na 46 biračkih mesta, raspoređenih u opštinama Raška, Tutin, Bujanovac i Kuršumlija. Za razliku od referenduma, sada su bila organizovana posebna biračka mesta za građane sa Kosova, ali ni time im nije obezbeđeno da u jednakim uslovima kao ostali građani Srbije ostvare svoja biračka prava.

Iako biračka mesta za stanovnike Kosova nisu obuhvaćena Crnim slučajnim i reprezentativnim uzorkom, više od 30 Crnih posmatrača je pratilo proces glasanja na svih 46 biračkih mesta i tokom celog izbornog dana izveštavalo o događanjima na biračkim mestima i ispred njih.

Od otvaranja biračkih mesta pa sve do 18 sati, primećene su velike gužve. Glasaci sa Kosova su dolazili organizovano autobusima, ali i ličnim prevozom. Tokom izbornog dana je na više biračkih mesta primećeno da je policija regulisala ulazak birača na biračka mesta.

Gužve, loša organizacija procesa glasanja i neznanje članova biračkih odbora o procedurama, uslovili su niz neregularnosti i nepravilnosti tokom izbornog dana. Na više biračkih mesta zabeleženo je da su članovi biračkih odbora vodili paralelne evidencije birača, glasanje u ime drugih lica i bez važećih dokumenata; uočeni su i slučajevi ugrožavanja tajnosti glasanja, kao i selektivna primena UV lampe i spreja.

Problem sa ažurnošću biračkih spiskova uočen je i na biračkim mestima za glasače sa Kosova. Posmatrači Crte su zabeležili slučajeve glasanja birača koji nisu bili u biračkom spisku, ali bilo je i glasača koji nisu mogli da ostvare svoje biračko pravo jer ih nije bilo u biračkom spisku.

Zbog predugih redova i čekanja ispred biračkih mesta, neki građani su čak kolabirali, a bilo je i verbalnih konflikata među glasačima i članovima biračkih odbora.

Posmatrači su izvestili i da u je u nekim biračkim odborima vladalo nepoverenje i netrpeljivost između članova, što je u pojedinim slučajevima usporilo proces brojanja glasova, te su i Zapisnici o radu biračkih odbora na ovim biračkim mestima sastavljeni do kasnih večernjih sati.

Iako nisu zabeleženi veći incidenti, loše organizovan izborni proces, kao i nestručnost i nespremnost izborne administracije, nesumnjivo su loše uticali na kvalitet izbornog procesa.

KAKO PRATIMO IZBORNI PROCES

PERIOD PRE IZBORNOG DANA

Posmatračka misija Crte započela je dugoročno posmatranje izbora još pre početka zvanične kampanje, koristeći metodologiju zasnovanu na međunarodnim standardima.

Od decembra 2021. godine, terenski tim dugoročnih posmatrača, obučenih po najvišim standardima, raspoređen je da svakodnevno prati atmosferu i tok izborne kampanje u 160 gradova i opština u Srbiji

Metodologija dugoročnog posmatranja podrazumeva dnevno prikupljanje podataka o načinima predstavljanja izbornih aktera biračima širom Srbije, s ciljem mobilizacije njihove podrške, uključujući učestalost komunikacije i plasiranja promotivnih sadržaja, tipove poruka i sadržaj programa koje su politički akteri pripremili. Osim o toku i sadržaju redovnih stranačkih aktivnosti, posmatrači Crte na terenu prate i izveštavaju o pojавama anomalija, odnosno nepravilnostima i zloupotrebam u izbornoj kampanji, u sledećim kategorijama: klijentelizam, kupovina glasova i pritisci na birače, zloupotreba javnih resursa, funkcionerska kampanja i zloupotreba javne funkcije, pritisci na političke aktere.

Kako bi se bolje razumela atmosfera koja je sugerisana brojevima u statističkoj analizi, uoči izbora 2022. istraživački tim Posmatračke misije Crte započeo je kvalitativno istraživanje čiji je primarni cilj identifikacija i moguća klasifikacija frekventnih vidova pritisaka, zloupotreba i kupovine glasova i sticanje dubljeg uvida u mehanizme koji podupiru pomenute pojave.

Kombinuje se nekoliko tehnika uzorkovanja: namerni uzorak, tzv. snowball tehnika i prigodni uzorak. Istraživanjem su obuhvaćeni ljudi na koje je vršen pritisak ili su učestvovali u zloupotrebam ili kupovini glasova, kao i oni koji su posredni ili neposredni svedoci takvih pojava. Takođe, među učesnicima su i novinari, aktivisti i politički akteri koji su ili žrtve pritisaka ili, pak, raspolažu saznanjima koja bi mogla da upotpune dublje razumevanje konteksta istraživanih pojava i mehanizama. Razgovori su obavljeni i sa nekoliko građana koji su se sami obratili Crti i prijavili nepravilnosti i pritiske. Sprovedeno je 68 intervjuja (ukupno trajanje snimanih razgovora: 49 sati 23 minuta 13 sekundi) sa informantima iz 29 opština.

IZBORNI DAN

Na izborni dan, 3. aprila 2022. godine, više od 3.000 posmatrača bilo je raspoređeno na slučajnom i reprezentativnom uzorku od 450 biračkih mesta u Beogradu i 500 biračkih mesta na teritoriji Srbije bez Kosova. Uzorkom nisu bili obuhvaćeni birači u inostranstvu i zavodima za izvršenje krivičnih sankcija. Posmatranje izbornog procesa na takvom uzorku omogućilo je Crti izveštavanje o toku izbora, poštovanju zakona i izbornih procedura na svim biračkim mestima u Srbiji. Osim

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

posmatrača na biračkim mestima, dešavanja ispred i u okolini biračkih mesta posmatrali su i mobilni timovi Crtinih posmatrača.

Posmatrači su bili prisutni na biračkim mestima od trenutka pripreme biračkog mesta za otvaranje, pa sve dok članovi biračkih odbora nisu objavili rezultate izbora za posmatrano biračko mesto, čime je obezbeđen sveobuhvatan uvid u dešavanja na biračkim mestima tokom izbornog dana.

Imajući u vidu da su birači sa Kosova i Metohije glasali na posebnim biračkim mestima u četiri opštine (Kuršumlija, Raška, Tutin i Bujanovac), Crta ova biračka mesta nije uključila u uzorak, ali je više od 30 Crtinih posmatrača pratilo proces glasanja na svih 46 biračkih mesta i tokom celog izbornog dana izveštavalo o atmosferi na biračkim mestima i ispred njih .

PERIOD NAKON IZBORNOG DANA

Posmatračka misija Crte prati rad izborne administracije do saopštavanja zvaničnih rezultata, kao i proces eventualnih prigovora i zahteva za poništavanje izbora.

CRTA: Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana

O CRTI

Crtta je nezavisna, nestranačka organizacija civilnog društva posvećena razvoju demokratske kulture i građanskog aktivizma. Kreiranjem predloga javnih politika, zastupanjem principa odgovornog ponašanja vlasti i državnih institucija i edukacijom građana o njihovim političkim pravima zalažemo se za uspostavljanje vladavine prava i razvoj demokratskog dijaloga.

Od 2016. godine Crtta se bavi posmatranjem izbora na nacionalnom i lokalnom nivou, koordinirajući više hiljada građana osposobljenih da nadziru regularnost glasanja. Kontinuirana borba za unapređenje uslova za poštene i slobodne izbore je kičma svih Crtinih aktivnosti.

Crtta izbore posmatra u skladu s međunarodnim standardima i pravilima građanskog posmatranja. Crtta je do sada pratila parlamentarne izbore 2016. i 2020. godine, predsedničke i lokalne izbore u Zaječaru i Pećincima 2017. godine, kao i beogradske i lokalne izbore u Lučanima 2018. godine, te referendum o ustavnim promenama 2022. Projekcije i rezultati Posmatračke misije Crte na izborni dan potvrđeni su i zvaničnim rezultatima Republičke izborne komisije, dok su Crtini nalazi i preporuke iz prethodnih izbornih procesa komplementarni sa nalazima i preporukama međunarodne posmatračke misije OEBS/ODHIR. Crtta je članica Globalne i Evropske mreže organizacija koje se bave posmatranjem izbora - ENEMO i GNDEM.

Cilj Posmatračke misije Crte u toku izborne kampanje za vanredne parlamentarne, predsedničke i beogradske izbore 2022. godine je da efikasno isprati i analizira primenu zakona i međunarodnih standarda tokom pripreme i sprovođenja izbora, informiše građane o kvalitetu i demokratičnosti izbornog procesa i dešavanja tokom kampanje, i obezbedi brzu reakciju u slučaju kršenja izbornih procedura i procesa. Takođe, posmatranje izbornog ciklusa treba da posluži i za kreiranje preporuka za unapređenje kvaliteta izbornog procesa.